

На нашу думку, формування обґрунтованих та економічно справедливих міжгалузевих відносин в аграрній сфері є визначальною передумовою розвитку ринкової економіки. Головним питанням формування еквівалентності міжгалузевого обміну на після реформаційному етапі розвитку агропромислової сфери є створення оптимальної моделі, яка зможе поєднувати систему економіки та агропромислового виробництва. Необхідність вивчення теоретичних і методологічних аспектів міжгалузевих відносин в аграрному секторі економіки потребують подальшого вивчення.

Література

1. Березіна Л.М. Економічна безпека та проблеми вдосконалення відносин суб'єктів АПК / Л.М. Березіна // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – №1 (4). – 2011. – С.39-43.
2. Економічна енциклопедія: у трьох томах: Т.1/ За ред. С.В. Мочерного. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
3. Економічна енциклопедія: у трьох томах: Т.2/ За ред. С.В. Мочерного. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
4. Карлюк И.Я. Экономические и методологические проблемы формирования и развития агропромышленного комплекса / И.Я. Карлюк, Н.С. Мымриков // Программный подход в планировании и управлении народным хозяйством. – Новосибирск, 1972. – С. 153-162.
5. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: Т.1 / С.В. Мочерний. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.
6. Пістун М.Д. Географія агропромислових комплексів: навч. посібник / М.Д. Пістун, В.О. Гуцал, Н.І. Проводар. – К.: Либідь, 1997. – 200 с.
7. Саблук П.Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє / П.Т. Саблук. – К.: ІАЕ, 2001. – 484 с.
8. Саблук П.Т. Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України / П.Т. Саблук // Економіка України. – 2008. – № 12. – С. 4-18.
9. Ситник В.П. Трансформація АПК в ринкові умови / В.П. Ситник. – К.: ІАЕ, 2002. – 518с.
10. Шпичак О.М. Теоретичні основи еквівалентного обміну в АПК / О.М. Шпичак // Економіка АПК. – 2000.– №9. – С. 3-10.

Рецензент докт. екон. наук, професор А.Ф. Шевченко

336.115

*Тарасенко Ю.В., викладач,
Академія ВВ МВС України*

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТИ

Система фінансування вміщує в себе принципи, методи та форми асигнування суб'єктів господарювання, громадян та інших суб'єктів. Ці елементи є невід'ємною частиною розуміння механізму фінансового забезпечення. Проте необхідно здійснити чітке розмежування між поняттями, бо відбувається підміна одних понять іншими в силу схожості їх компонентів, незрозумілість в тлумаченні цих понять.

Мета статті - визначити розбіжності у тлумаченні понять методи, форми та принципи фінансового забезпечення освіти, на підставі використання цих понять у фінансовій сфері.

Використання у фінансовій сфері методів, форм та принципів дає можливість розглянути будь-який об'єкт з різних позицій та отримати повну інформацію, яка допоможе при його аналізі та дослідженні. Підміна цих понять призводить до того, що при дослідженні можна не врахувати одну з характеристик, яка може бути суттєвою, і тому розмежування понять методів, форм та принципів надасть змогу чітко розуміти чим відрізняються ці поняття, які спільні риси вони мають, що допоможе при дослідженні фінансових об'єктів отримувати повну та конкретну інформацію та зведе до мінімуму можливість заміни одних понять іншими.

Вивчати розвиток методів, форм та принципів почали ще з часів Аристотеля у філософських науках. За допомогою цих визначень дається розуміння що лежить у суті того чи іншого поняття і які компоненти воно буде включати, щоб розкрити цю сутність. В економіці визначення методів, форм та принципів є невід'ємним процесом вивчення економічного явища, у нашому прикладі – це фінансування освіти. Фінансування освіти зараз є актуальним для науковців питанням, але його основи, такі як форми, методи та принципи фінансування не є чітко вираженими, що призводить до незрозумілості та поєднання цих понять. Тому з самого початку треба визначити, що є сутність цих понять і що вони повинні висвітлювати.

При вирішенні якоїсь проблемної ситуації, або при пошуку нового рішення, наприклад пошуку джерел фінансування, ми шукаємо шляхи як це можна зробити і з усіх існуючих варіантів вибираємо найкращий до наших умов. Цей процес пошуку рішення і є найпростішим обґрунтуванням сутності поняття метода, але, щоб зрозуміти особливості цієї категорії розглянемо що ж лежить в основі метода та є його характеристиками.

Метод це сукупність прийомів та операцій практичного та теоретичного освоєння дійсності. В ідеальному випадку метод повинен включати: сформульовану ціль, задачу (проблемний аспект); опис об'єктивної ситуації, в межах котрої вирішується задача (онтологічний аспект); процедуру – перелік операцій, котрі потрібно здійснити для досягнення цілі в заданих умовах (процедурний аспект). Тобто метод вказує як або яким чином досягти мети або вирішити існуючу проблему.

Метод тоді є науковим, коли вірно відображає об'єктивні закони світу, коли визначаються особливості предмета дослідження, законами його розвитку, його відображеною у свідомості сутністю [1].

Метод, як відмічає О.Г. Скіркін характеризується певними властивостями, серед котрих можна виділити: ясність або загальнозрозумілість; детермінованість або відсутність произволу у застосуванні відповідних регулятивних принципів, що, зокрема, забезпечує здатність до навчання методам; направленість або здатність забезпечувати досягнення наміченої цілі (результатів); плідотворність або здатність давати, окрім намічених результатів ще й інші, але котрі не менш важливі; надійність або здатність з більшою вірогідністю забезпечувати отримання шуканих результатів; економність або здатність давати результати з найменшими затратами коштів та часу.

Не всі з вказаних властивостей притаманні кожному з методів, але чим більш розроблений метод, тим в більшому ступені він задовольняє зазначені властивості [2].

Вище зазначені властивості є необхідними для методів фінансування тому що відповідність таким властивостям як направленість, плідотворність, надійність та економічність необхідна їх складова. За відповідністю метода цим властивостям можна й оцінити ефективність серед існуючих методів та ранжувати їх за цим параметром.

Вирішення проблеми досягається шляхом використання особливих прийомів (методів), які дозволяють перейти від того що вже відомо, до нового знання. Тому й метод називають душою пізнання [3].

Метод науки – це система регульованих принципів, відповідно з якими будується пізнавальна теоретична діяльність людини, самі знання, їх реконструкція та перетворення [4].

Розкривши визначення поняття метод, можна перейти до фінансової сфери, де на прикладах подивитись, як використовується це поняття, і як воно розкривається. Фінансова сфера охоплює багато ланок, таких як фінанси взагалі, фінанси підприємств, фінанси домогосподарств, податкова система, бюджетна система, фондовий ринок та інші, і кожна з них має свої особливості у методах, формах та принципах фінансування. На прикладах цих ланок розглянемо, які існують можливі методи, форми та принципи фінансового забезпечення.

До основних методів фінансування інвестицій підприємства можна віднести: фінансування за рахунок власних фінансових ресурсів підприємства, тобто самофінансування і боргове фінансування.

Розглянемо детальніше з чого складаються ці методи фінансування інвестицій. Метод самофінансування передбачає використання у фінансовому забезпеченні інвестиційних процесів коштів власних і притаманних до власних:

1) чистий прибуток – частина прибутку від звичайної діяльності підприємства, яка залишається у розпорядженні підприємства після сплати до бюджету податків та відрахувань, формування резерву на виплату дивідендів та резервних фондів;

2) кошти засновників, інвестовані у капітал підприємства; надходження від додаткової емісії акцій і емісійний дохід; бюджетні асигнування;

3) грошові нагромадження в будівництві, що здійснюють господарським способом (прибуток і економія від зниження собівартості будівельно-монтажних робіт);

4) амортизаційні відрахування, які визначають множенням норми амортизації на балансову (залишкову) вартість основних засобів, що амортизуються.

Другий метод фінансування інвестицій - боргове фінансування. Більшість складових цього методу притаманні не лише фінансуванню інвестицій, а й іншим фінансовим об'єктам: підприємствам, державі та освіті в тому числі:

1. Довгострокові банківські кредити.

2. Лізинг, який за своєю сутністю можна вважати комбінацією кредиту й оренди. Найпоширенішими є оперативний лізинг і фінансовий лізинг (капітальна оренда).

3. Франчайзинг (непряме фінансування) – надання одним підприємством іншому права на виробництво і продаж товарів під його товарним знаком або за його технологією.

4. Оборотний капітал. Оборотний капітал суб'єкта підприємництва (підприємства) – грошові кошти і мобільні активи, що перетворюються на грошові кошти протягом одного виробничого циклу, які забезпечують неперервність процесу виробництва й обігу та отримання прибутку від звичайної діяльності [5].

Наведені приклади методів фінансування інвестицій підприємства дозволяють виділити методи для фінансування освіти, якщо розглядати освіту(заклад освіти), як підприємство. Спочатку метод фінансування можна поділити на бюджетні та позабюджетні, так як освіта ВНЗ державної форми власності обов'язково фінансується з бюджету. В свою чергу позабюджетні можна поділити, як і на підприємстві на самофінансування та боргове фінансування. А далі за наведених прикладів, розкриваються за допомогою форм прояву метод самофінансування, до якого можна віднести власні кошти ВНЗ, тобто той прибуток який вони отримують від надання платних послуг, в тому числі і оплата студентами за навчання, бюджетне асигнування; до боргового методу можна віднести такі форми його прояву як: лізинг та оренда, франчайзинг. Як бачимо до форм боргового методу можна віднести банківський та державний кредит, але на думку автора, ці форми треба виділити в окремий метод – кредитний метод. Також, на думку автора, ще до методів треба додати інвестування, бо інвестування – це вкладення коштів або іншого майна в будь-які фінансові інструменти, проекти з метою отримання прибутку. З поняттям метода невід'ємно використовується поняття принципу, бо принципи розкривають методи, вони вказують яким чином реалізується той чи інший метод. Можна зазначити, що метод та принцип нерозривно пов'язані, бо любий метод будується на базі декількох параметрів, які його виділяють поміж інших, тобто це є принципи. За допомогою принципів ми виділяємо основні складові, які треба врахувати на шляху вирішення існуючої проблеми, обравши конкретний метод.

Принцип (від лат. *principium* – початок, основа) – те ж, що і основа, тобто те, що лежить в основі деякої сукупності фактів або знань [6].

Для Аристотеля принцип – це першопричина, для Декарта – самоочевидна основа всякого мислення і пізнання [7].

Принцип – основоположна ідея і положення, що існують у певній сфері. Якщо виходити з загального визначення принципу, то бачимо, що принцип є сукупність якихось параметрів, котрі розкривають основне призначення та сутність. Наприклад, принципи кредитування розкривають сам метод кредитування, тобто яким вимогам повинен відповідати цей метод, і порушення хоча б одного з принципів ускладнює або унеможлиблює виконання сутності самого методу. Іноді, принципи порівнюють з законами в науці.

Принцип в науці виступає як безпосереднє узагальнення досвіду та фактів [8]. Визначивши методи фінансування освіти, треба також зазначити і принципи фінансування, що є основою функціонування цих методів.

Якщо розглядати ВНЗ, як підприємство з своїм уставом та юридичною назвою, який має на меті надання освітніх послуг та отримання прибутку (наразі це стає актуальним в силу недостатнього бюджетного фінансування) та має необхідну для цього матеріально-технічну базу, та самостійний баланс, то можна розглядати принципи фінансування на прикладах фінансів взагалі та суб'єктів підприємницької діяльності. До принципів фінансів відносяться:

- єдність законодавчої і нормативно-правової бази, єдність грошової, кредитної та податкової систем, уніфікація форм фінансової документації та звітності, однаковість порядку відображення фінансових операцій в бухгалтерській звітності, уніфікованість розрахунків та платежів, загальний порядок формування затрат та фінансових результатів, а також прийняття санкцій за порушення фінансової, платіжно-розрахункової та податкової дисципліни. Цей принцип є загальним і йому повинні відповідати усі види фінансів, в тому числі й освіти;

- збалансованість між розрахунками та доходами кожного суб'єкта відносин. Цей загальний принцип є дуже актуальним для фінансування освіти, оскільки в силу недостатності та обмеженого цільового спрямування бюджетного фінансування, ВНЗ приходиться шукати альтернативні джерела доходів, щоб покрити свої видатки для збалансованого функціонування;

- цільова спрямованість;

- диверсифікованість джерел фінансування та напрямків вкладання коштів – для гарантії сталого розвитку та для зменшення ризиків втрати доходів цей принцип є доцільним;

- організованість у часі.

– ВНЗ, як підприємство, включає основні принципи організації фінансів суб'єктів підприємницької діяльності:

1. Саморегулювання господарської та фінансової діяльності, суть якого полягає у наданні підприємствам (крім казенних) повної самостійності в прийнятті та реалізації заходів у сфері виробництва, інвестиційної діяльності, враховуючи наявні фінансові, трудові й матеріальні ресурси. ВНЗ державної форми власності не є повністю самостійними у питаннях використання наданих бюджетних коштів, існують відповідні обмеження, які обумовлені цільовою спрямованістю цих коштів, але принцип саморегулювання своєї діяльності відносно коштів з додаткових джерел фінансування присутній.

2. Самоокупність і самофінансування. Цей принцип означає організацію фінансової діяльності таким чином, щоб окупити кошти, інвестовані у підприємство, за рахунок отриманого прибутку та інших власних фінансових ресурсів і повністю виконати зобов'язання перед постачальниками матеріальних ресурсів, фінансовими установами та бюджетом. Самофінансування, на відміну від самоокупності, передбачає фінансування не лише відтворення, а й розвитку підприємства за рахунок власних фінансових ресурсів. – на принципі самофінансування ВНЗ можна детально не зупинятись, бо цей принцип є необхідним за всіх часів: чим більше буде частка власних коштів, тим більший розвиток може бути у підприємства. Принцип самоокупності для фінансування освіти має свій прояв більш за все у тих випадках, коли для оплати освіти використовується метод кредитування та самофінансування: платник коштів сподівається, що у майбутньому його доходи від професійної діяльності зможуть окупити витрати на освіту.

3. Розмежування джерел формування капіталу на власні й позичені, що є важливим для підприємств, оскільки в окремі періоди діяльності (або постійно) виникає додаткова потреба в коштах, яку реалізують шляхом отримання коротко- і довгострокових кредитів. Поєднання власних та позичених коштів дає змогу раціональніше використовувати і зберігати власний оборотний капітал, своєчасно реалізовувати інвестиційні проекти. – цей принцип ідентичний з вище зазначеним принципом фінансів: диверсифікованість джерел фінансування та напрямків вкладання коштів.

– Наявність фінансових резервів. Формування фінансових резервів – одна із важливих умов діяльності підприємств в умовах ринку [5].

Проаналізувавши принципи фінансів та суб'єктів підприємницької діяльності, визначили на їх основі спільні принципами фінансування освіти. Принципи фінансування освіти можна поділити на два види – це загальні принципи фінансування освіти, яким відповідають майже всі види фінансових об'єктів і освіта в тому числі, різняться тільки їх прояв в специфіці від цього об'єкта. Другий вид – це методичні, назвемо їх так, бо ці принципи залежать від методу фінансування, який вони характеризують. Так до загальних принципів фінансового забезпечення освіти можна віднести: збалансованість між розрахунками та доходами; цільова спрямованість; диверсифікованість джерел фінансування; організованість у часі, строківість.

Визначившись з методами та принципами залишається ще одне поняття, яке допомагає зрозуміти наукові механізми – форма. Для досягнення поставленої мети при вирішенні проблеми, неможливо оминати таке поняття як форма. Як вже відзначалося вище, існує метод – шлях вирішення проблеми та принципи – основа цих методів, але під впливом різних факторів, наприклад, суб'єктів, які приймають участь у вирішенні проблеми, метод буде мати різні форми прояву, які все ж таки відповідають зазначеним принципам цього метода.

Форма (лат. forma) – спосіб організації і спосіб існування предмета, процесу, явища [9]. Тобто через форму розкривається як може відбуватись фінансування тієї чи іншої галузі. Так метод кредитування має багато форм прояву, такі як: банківська, державна, комерційна та інші. Форми також можуть поділятися за параметрами їх класифікації і об'єднуватися по загальній ознаці.

Приклади форм фінансового забезпечення розглянемо на фінансовому забезпеченні відтворювального процесу. Цей приклад показує ті можливі форми, через які може відбуватись процес фінансування, та ляже в основі при виведенні форм фінансування освіти.

Фінансове забезпечення відтворювального процесу здійснюється у таких формах: бюджетне фінансування на безповоротній основі; кредитування – надання коштів на принципах поворотності, платності, строківості, забезпеченості; самофінансування – фінансування діяльності підприємства за рахунок власних фінансових ресурсів; оренда (лізинг) – передача права користування майном суб'єкту підприємницької діяльності на платній основі та на визначений угодою термін; інвестування – процес вкладання грошей в об'єкти з розрахунком отримання додаткового доходу [9].

Форми фінансового забезпечення відтворювального процесу дуже співпадають з методами, через які здійснюється фінансування. Так, наприклад, бюджетне фінансування – це метод, але воно

має свої форми виходячи з того, як фінансування здійснюється за допомогою бюджетних коштів: пряме, непряме тощо. Так само з кредитуванням, бо, як зазначалося вище, його форми прояву можуть відрізнятися суб'єктами, які здійснюють цей процес: банківське, державне, комерційне та інші. Інвестування, що стосується освіти, також відноситься до методів, бо має свій прояв у формі фандрайзингу, освітніх грантів. А ось лізінг та оренда – це форми, які можна віднести до боргового методу фінансування. Розглянувши методологічну сутність понять метод, форми та принципи, їх складові, можна підвести підсумок у вигляді таблиці, де наведені авторські тлумачення зазначених понять та виводяться методи, форми та принципи фінансування освіти (табл. 1).

Таблиця 1

Методи, форми та принципи фінансування освіти

Метод фінансування	Форма фінансування	Принцип фінансування
Тлумачення		
способи економічної діяльності, які дозволяють здійснити процес фінансування з метою досягнення поставленої мети.	організована система фінансування, яка об'єднує засоби, що допомагають розкрити методи фінансування і спрямована на покращення рівня фінансування	Загальні положення, на основі яких відбувається реалізація методів фінансування та розкривається сутність метода.
Для фінансового забезпечення освіти		
Бюджетне	Пряме Непряме Залишкове Програмно-цільове бюджетне асигнування	Цільової спрямованості Дотримання фінансової дисципліни Фінансування за мірою виконання робіт та послуг
Позабюджетне:		
самофінансування	Власні кошти: платні послуги ВНЗ, плата за навчання, розробка платних наукових програм та інше	Самоокупність Самофінансування
кредитування	Банківський кредит Державний кредит	Цільової спрямованості Строковість Платність Забезпеченість
інвестування	Фандрайзинг Освітні гранти Спонсорські внески	Безоплатність Безповоротність
боргове	Лізінг Оренда Франчайзинг	Платність

Проаналізував філософську та економічну сутність понять метод, принцип та форма було визначено авторське тлумачення цих понять з позиції фінансування. Це дало змогу поглибити аналіз цих понять та, на визначених вже прикладах з фінансової сфери, вперше вивести та згрупувати складові за цими категоріями для фінансування освіти. Визначені методи, форми та принципи фінансування освіти дозволяють точніше зрозуміти механізм акумуляції коштів в цій сфері та дає можливість для розвитку існуючих та пошуку додаткових джерел фінансування цієї сфери. Питання методів, форм та принципів фінансування освіти все ще залишається відкритим для науковців, аналіз цього теоретичного підґрунтя може послужити доброю основою для практичного вдосконалення цієї сфери.

Література

1. Философская энциклопедия. – М., 1964. – 411 с.
2. Кочергин А.Н. Методы и формы научного познания /А.Н. Кочергин. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 80с.
3. Декарт Р. Рассуждение о методе/ Р. Декарт. – М., 1953.
4. Логические методы и формы научного познания. – К.: «Вища школа», 1984.
5. Фінанси / С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексеєнко, І.В. Зятковський. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
6. Философская энциклопедия / Под ред. Ф.В. Константинова. – М.: Советская энциклопедия, 1960-1970.
7. Новая философская энциклопедия / Под ред. В.С. Стёпина. – М.: Мысль, 2001.
8. Сичивица О.М. Методы и формы научного познания/ О.М. Сичивица. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1972. – 94 с.
9. Аранчій В.І./ В.І. Аранчій, О.М. Краснікова, Л.В. Черненко. – Полтава: РВВ ПДАА, 2009. – 216 с.

Рецензент докт. екон. наук, професор В.В. Глуценко